

1624 közepéig, angliai útjáig időzött Leydenben, Váradit itteni beiratkozására viszont ennél később, csak 1625. február 17-én került sor. Csanaki 1625 júniusában kereste fel a bázeli egyetemet, Váradit pedig 1624 folyamán fordult meg ott, s mint látható, még Csanaki odaérkezése előtt körülbelül négy hónappal eltávozott onnan Leydenbe. Csanaki hézagosan összeállítható iskolalátogatási rendjéből⁸ az tűnik ki, hogy ő 1624 folyamán tartózkodott Oxfordban, majd Cambridge-ben, s 1625-ben már a strassburgi egyetemet látogatta, s így aligha érte Angliában Váradit, ki valamikor csak Leydenben 1625. február 17-én megkezdett tanulmányai után érkezhett Oxfordba. Eszerint Csanaki Leydenben és Oxfordban előbb járt, mint Váradit, viszont Bazelben őt követően, így a sorozatos csalásokról csak Bazelben értesülhetett, amit az is bizonyít, hogy fenti műve megírására is bázeli tapasztalatai alapján kapott indítást. Célja az volt, hogy a magyarokat tehermentesítse a kényes vádak alól, s azok teljes súlyát a forgalomban már szereplő, de előtte ismeretlen Rothari István név viselőjére hárítsa, akit szlováknak tüntetett fel. Most, hogy a darabontok 1629. május 29-én foglyukkal útban Gyulafehérvár felé Kolozsvárott pihenőt tartottak, az akkor már ott rektorkodó Csanaki Máténak volt alkalma az igazi vétkest, Váradit Sámuel személyesen is megismerni, sőt ekkorra már az igazságtalanul megvádolt Rothari István kiléte felől is tisztába jöhetett.

Fentiek után bizvást elejthető a feltevés, hogy Váradit Sámuel külföldről importált heterodox nézeteinek lett volna az áldozata. Ellenkezőleg, a Csanaki Máté által hangoztatott zavaros állításokból jól kiszűrhető a következtetés, hogy bukását közönséges bűncselekmény okozta.

Kathona Géza

Megjegyzések Ady stílusforradalmához

1. Ma már az ünnepi évfordulóra való tekintet nélkül is, általánosan elfogadott tételként kijelenthetjük, hogy Ady Endre a magyar nyelv és stílus legkiemelkedőbb művészei közé tartozik. Költői látás- és kifejezőmódja annyira egyéni, a korabeli költői és prózai stílust olyan mértékben megváltoztatta, hogy vele kapcsolatban a stílus forradalmi megújításáról, valószínű stílusforradalomról beszélhetünk.

A következőkben arra a kérdésre igyekszem feleletet adni, hogy valóban helytálló-e ez a megállapítás. Előbb azonban röviden meg kell vizsgálnunk, milyen úton-módon megy végbe a stílusváltás, egyáltalán szóba jöhet-e a stílusforradalom feltételezése. Majd pedig az Ady „értékelése” körüli biztosabb tájékozódás végett arra is érdemes kitenkíteni, hogy napjainkban, pontosabban az utóbbi évtizedekben változott-e, s – ha igen – milyen módon és mértékben a magyar szépirodalomnak – és benne a költészetnek – a nyelve, valamint stílusa.

2. Hogy a stílus változását megérthessük, a nyelvből kell kiindulnunk. Egy-egy nyelv – mint tudjuk – hosszú évezredek alatt alakul ki, és hogy létének alapját, legfőbb szerepét betölthesse, vagyis hogy a társadalom létezését biztosító társas érintkezést, a beszédet lehetővé tegye, ahhoz az szükséges, hogy az egymást váltó nemzedékek ajkán alapjaiban ne változzék. Ugyanakkor azonban a nyelvnek mint a gondolkodás eszközének – az előbb említett szerepéből következően is – föltétlen lépést kell tartania külső és belső világunk megismerésével, a jelenségek közötti új meg új összefüggések felfedezésével stb., vagyis meghatározott módon változnia, fejlődnie kell. Tehát állandóság és változás, megőrzés és továbblépés érvényesül benne sajátos dialektikával.

Lényegében nem mondhatunk mást a stílusról sem, ha stíluson egyfelelő a hangoztatásban, a lexikális síkon és a grammatikai szerkezetben, a szerkesztésben jelentkező többletet, a nyelvi közlést kísérő második szöveget értjük (l. részletesebben Fónagy Iván: A stílus hírértéke. In: Általános Nyelvészeti Tanulmányok I, 91–123); illetőleg másfelől: ha a stílust úgy tekintjük, mint a nyelvi anyagraktárnak, továbbá a nyelvhasználati szabályoknak, röviden a nyelvi lehetőségeknek a felhasználását, azaz mint annak a válogatásnak az eredményét, melynek során – a közlés tárgyától, céljától és körülményeitől függően, továbbá a közlő egyéntől is bizonyos fokig determináltan – mondanivalónk

⁸ ZOVÁNYI Jenő Lexikona. Bp. 1940. 84. – HERPEI János i. m. I. köt. 277–281.

kifejezésére a rendelkezésre állók közül a megfelelő nyelvi (szókincsbeli és frazeológiai, grammatikai, fonetikai stb.) elemeket, jelenségeket kiválasztjuk. (Egyébként, hogy milyen lehetőségeket, változatokat kínál a magyar nyelv a hangtan, a szóalaktan, a szóalkotás és a szűkebb értelemben vett nyelvtan területén, azt pregnánsan mutatja Kovalovszky Miklósnak éppen Ady nyelvi jellemzőit és költői nyelvtanát felvázoló két tanulmánya, ezúttal természetesen az egyéni nyelvi-stilisztikai leleményeket nem számítva: MNy. LIII, 351–368 és uo. LXXIII, 257–165.)

Természetesen nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a szépirodalom, a költészet – bizonyos szempontból – különleges kommunikációs rendszer, úgyszólván külön nyelv és stílus, amelyben megnő a stílusnak az említett többletet, második szólamot képviselő szerepe. Továbbá, mivel gazdag érzelmi és gondolati tartalmakat kell belesűrítene néhány sorba, s – mint Király István is utal rá (It 1975. 990–991) – „maradéktalanul ki kell használnia a nyelvben lévő legkisebb s legrejtettebb jelentésközlő lehetőséget is” az ún. külső forma körébe tartozó legkisebb nyelvi-stilisztikai elem, jelenség is grammatikai-szemantikai funkcióján kívül poétikait is kaphat. Az eddig mondottakból egyenesen következik, hogy a költészetben, a költői stílus kialakításában az egyénnek, vagyis az egyes költőknek a szerepe rendkívüli módon megnő(het).

Miért változik meg egyszer-egyszer viszonylag nagyobb mértékben a költői stílus, miért lesz más az egyes korszakok kifejezőmódja? Az alapvető ok kétségtelenül az, amit Bóka László „Egy új stílus bölcsőjénél” című tanulmányában kifejti: „... a mélyreható és széles körű stílusváltozások mindig mélyreható társadalmi és ideológiai változások körül történnek, azoknak előjelei vagy következményei” (Stilisztikai Tanulmányok Bp., 1961. 117; vö. továbbá: Csetri Lajos: A stílusváltás problémái. In: Irodalomtudomány. Tanulmányok a XX. századi irodalomtudomány irányzatairól. Szerk.: Nyíró Lajos. Bp., 1970. 403–405). Legfeljebb vele együtt hozzátehetjük: mégpedig úgy, hogy a társadalmi és ideológiai változásokkal együtt a társadalmi és egyéb jelenségek látásmódja alakul át. (Mindezt egy költőre vonatkoztatva igen meggyőzően igazolja Király István hatalmas Ady-elemzése: Ady Endre I–II. Bp., 1970.)

A nagyobb stílusváltásokat segítik, segíthetik továbbá az állandóan jelentkező egyéni írói-költői törekvések. Weöres Sándor azt írja ezzel kapcsolatban – előbb arra utalva, hogy a beszélt nyelvet sokszor önkényesen szétbontotta Arisztophanész, Rabelais, Mallarmé, Majakovszkij és még sokan más-más korszakban –: „... a költőnek újra meg újra át kell törni a már megszokott és elfogadott eszmei, nyelvi, szerkezeti (én emeltem ki, Sz. I.) formákat, hol az egyszerűbb, hol a bonyolultabb felé, hogy olyat adhasson embertársainak, ami még nincs birtokukban...” (Látóhatár 1964. jan. sz.; idézi Bata Imre; in: Weöres Sándor: Egybegyűjtött írások. Bp., 1970. II, 776, utószó). Németh László meg így nyilatkozott: „Minden igazi költő, sőt író is többeget igyekszik elmondani, mint amit a nyelvi logika szövete megenged: rácsnak tekinti csak, amelyen különféle fogásokkal kell mondanivalója lényegét átcsempésznie.” (Idézi Székér Endre: Forrás 1976. 3. sz. 63.) Ez azt is jelenti, hogy a nagy költők, írók éppen általában tudtak egyéni stílust kialakítani, hogy sajátos mondanivalót sajátos stílusban, azaz a „közös nyelv és stílus” lehetőségeit a legteljesebb mértékben kihasználva, olykor a megszokott „szabály”-okat kitágítva vagy éppen meg is változtatva adták elő.

Ezzel már részben eljutottunk a „hogyan” kérdéséhez, vagyis arra kell válaszolnunk, hogyan megy végbe – ezúttal a nyelvi-stilisztikai eszközök oldaláról – a stílusváltás.

Bóka László a következőket írja ezzel kapcsolatban említett tanulmányában: „... a stílusváltozás nem úgy történik, hogy az új irányzat merőben új kifejezési formákat alkot, hanem úgy, hogy a költészet már meglévő formakincséből egyes elemeket kiemel, azokat uralkodó kifejezési formákká teszi, legyen az szemléleti forma, szerkezeti forma vagy nyelvi forma.” (I. h. 132.) Mindehhez csak annyit kell hozzáténnünk, hogy bár nyilván sokkal kisebb arányban, de az új stílus megszületése során újításokra, új kifejezési formák létrehozására is sor kerülhet. Továbbá, egy kissé leegyszerűsítve a dolgot: a stílusváltás jelentheti bizonyos stíláriis eszközöknek elsősorban a számbeli megnövekedését (pl. a hangszimbólika, a halmozás nagyobb szerepet kap a Nyugat stílusában), de jelentheti a számbeli gyarapodás mellett azok kisebb-nagyobb mérvű minőségi megváltozását is (pl. a szimbolizmus Adynál), és – mint utaltam rá – újításokat is hozhat, mégpedig az analógiákra, illetőleg a meglévő nyelvi folyamatokra támaszkodva (pl. új képzett szavak, szóösszetételek) vagy egyenesen áthágyva az addigi nyelvhasználati szabályokat (l. pl. Ady inverzióit: Grétsy: It 1954. 304–308).

Nem lehet kétséges, hogy a stílusváltások mindenekelőtt gazdagítják a stílust, megsokszorozzák a kifejezésbeli lehetőségeket, az írói-költői eszközöket. De gazdagítják a nyelvet is, és teljesebbé teszik az

irodalmi nyelvet, részint közvetlenül: a stiláris lehetőségek bővítésével, részint közvetve: a különböző szintű normák további terjesztésével és erősítésével.

Az elmondottakból egyenesen következik, hogy ha a stílusváltás igen nagy mérvű, akkor valóságos stílusforradalomról beszélhetünk. És ha egy-egy költő vagy író lényegesen új mondanivalójával, új látásmódjával és ennek megfelelően új formai eszközeivel, nyelvi-stiláris újításaival mintegy vezérévé és egyben fémjelzőjévé válik valamely stílusorszaknak, akkor őt a nyelv és stílus forradalmi megújítójának tekinthetjük.

3. Az most már a kérdés, mindez ráillik-e Adyra. Ennek megválaszolásában ezúttal csupán arra gondolhatok, hogy – elsősorban mások vizsgálódásaira hagyatkozva – rámutatok Ady művészetének legfontosabb stílusalakító tényezőire, illetőleg röviden utalok formai, benne különösen nyelvi-stilisztikai módosításaira, újításaira.

Ady új hangjának, új stílusának a létrejöttében kétségtelenül az új látásmód játszotta a főszerepet, „... a magyar ugar élmény, a társadalomban való költői látás jelentette a saját hangjára lelt Adynál a lényegi útját. Nem egy formai, de mindenekelőtt egy tartalmi élmény tette lehetővé az ő művészi forradalmát” – írja Király István Ady-könyvében (168), majd egy másik helyen így teszi teljessé megállapítását: „Lázadó indulat, ezzel feleselő tehetetlenségérzés s egy kemény, dacos, visszavágó mégis: ez lett a magyar ugart megelőző Ady költészetének a rejtett ritmusa. S nemcsak magatartást, de stílust is formált (az én kiemelésem, Sz. I.) ez a mélyen ható erkölcs” (202). És ezt az „új” felé mutató – mondhatnánk – stiláris magatartást csak erősítették a költő egyéniségének a következő vonásai: nem mindennapi vonzódás minden „új” iránt (a „novatori furor”); páratlan őszinteségigény, a magamutogatás állandó vágya; a személyes hangnak, továbbá a mondanivaló és a kifejezés „adekváttságának” a szenvedélyes keresése; érzelmi-indulati telítettség; érdeklődés a múlt és a jelen irodalma, nyelve és stílusa iránt stb.

Igy érthető, hogy Adynál mind a belső forma (téma, szerkezet, vershelyzet, képi jellemzés, lírai cselekmény, tónus stb.), mind a külső forma (hangzási szint: ritmus, rím, hang stb.; grammatikai szint: szótan, alaktan, mondat, nyelvtani metaforák stb.; extralingvisztikus eszközök) mégoly apró jelenségeinek is mindig megvan a maga poétikai szerepe, funkciója (l. pl. az ún. „mégis”-morál ihletében íródott verseknek a stiláris indulatosságot, a szerkezeti feszességet és a drámai formálást biztosító formai, nyelvi-stilisztikai eszközeit: Király i. m. 202–207). Mindezt Király verselemzése a legteljesebben igazolják, s ezért válik ez a két kötet – másfelől – a funkcionális stilisztika és az eszerint való elemzés kitűnő példatárává.

Az elmondottak magyarázzák meg azt is, hogy olyan sok újat, az előzőktől eltérőt hozott Ady témaválasztásban, versépítkezésben, képekben, továbbá a szókincs, az alak- és mondat, a hangszimbólika stb. területén. Bár igazán még nincs Ady-szótárunk, teljes Ady-nyelvtanunk, az Adynál előforduló stilisztikai jelenségeket sem vettük számba, az eddig megjelent enemű dolgozatok, összefoglalások (Szemere Gyula, Ady Endre költői stilisztikája. Székesfehérvár, 1941.; Grétsy László: Ady versmondai: It 1954. 302–319; Kovalovszky Miklós: A fiatal Ady nyelvének és stílusának jellemzői: MNy LIII, 351–368; uő.: Egy Ady-vers világa: MNyTK 111. sz. Bp., 1965.; uő.: Néhány vázlatpont Ady költői nyelvtanához: MNy LXXIII, 258–265; Király István: Ady Endre. I–II. Bp., 1970.; a Nyr 1977. 3. Ady-száma stb.) számos olyan szót, szókapcsolatot, kifejezést és egyéb nyelvi-stilisztikai megoldást sorolnak fel, amelyek az „új stílus”-nak és – különösen a „szokatlan” jelzővel ellátottak – Ady egyéni stílusának egyaránt dokumentumai. Ez utóbbiakból – inkább emlékeztetésképpen – idézek fel néhányat:

a) szóképzés:

Mintha halkán szólnál:
Vigyázz, sokan nézik,
Ne játsszunk csókosdit
Játsszunk temetésdit. (Játék, játék, játék)
Egy őszi, emlékes délutánon (A pócsi Mária)
Bukdosik a lelkem (verscím)

„Hónapok óta piszkálja már Ady Endrét az „adyendréskedést”, az adyendreséget” (Válasz Tóth Bélának).

„Egy-egy szélbali atyafi elkuruckodja magát” (*Forradalom. Nagyváradai Napló 1901. nov. 23.*).
„Harminchárom éves korára megkrisztusodhatott a Messiás . . .” (*Petőfi nem alkuszik*).
„Temeszteni is tudsz, és tudsz támasztani” (*Levél-féle Móricz Zsigmondhoz*).

b) szóösszetétel:

Csontváz-légiók az én álmaim (*Kizakadt bús nóta*)
Szép pokol-útja lesz, de megéri (*Eladó a hajó*)

„A ringlispil-filozófus, Bodnár Zsigmond úr . . .” (*Növekvő idealizmus. Szabadság, 1900. szept. 15.*)
„Bizony igen, Mikszáth író úr, mindig-író és mindig-képviselő úr . . .” (*Irodalmi háborgás és szocializmus*)

c) ragos alak:

Rád furcsa emberek furcsán figyelnek (*Levél-féle Móricz Zsigmondhoz*)

d) fokozás:

Nagy-rohanva és paráznán
Most már futni sem futok. (*A mindszenti temetőben*)

e) tárgyatlan ige tárgyassá tétele.

Életem szegény és apadó ere,
Melynek volt-sodra vad sással nőtt tele,
Fájva vigyázlak. (*Életem apadó ere*)
Ott vagyok Párist-loholva (*A mindszenti temetőben*)

„Hiába: jó dolog, ha valaki magyarul, tehát a Vatikánnak néma nyelven szerepli ki magának a püspökséget”. (*Magyar zarándokok Lourdes-ban. Budapesti Napló, 1908. febr. 1.*)

f) szófajváltás:

„A Kúria siet elébevágni a jövőnek s kimondani a nagy sohát.” (*A Kúria és a holtkéz. Budapesti Napló, 1908. máj. 21.*)

„Petőfi nem mindenben volt mértéktelen, de mértéktelen volt mindenben, ami érdekelte s mértéktelen volt utálata a muszájszelídekhez.” (*Petőfi nem alkuszik*)

Szegény, muszáj-Herkules, állom,
Győzőm a harcot bús haraggal. (*A muszáj-Herkules*)

Áldottam a muszájt, a rendet,
Rendjét a nem-lehet-máskéntnek. (*Az örömtelenség öröme*)

Keserves út, fölséges mégis,
Ez már az Anti-Krisztus útja,
Aki elvásik feketén,
Muszájul, szörnyűn, másokért,
Hogy a jövőt fehérnek tudja. (*Az Anti-Krisztus útja*)

g) inverzió:

Itt volna hát a szent, a várt Szélvész,
Tespedt tavat mely fenéig zavar? (*A magyar tanítókhöz*)

h) névelő elhagyása:

Dobbanását nem tartja más, csak
Te nagy, szerelmes akarásod. (*Beteg szívemet hallgatod*)

i) sűrítés, kevéssel is sokat mondás:

„Soha májusiban, viharosabban, forróbban, az Idők gondolatai még nem ejtették meg Magyarországot. Szikkadt lelkeinkre Európa esője hullt.” (1905 végi cikk.)

Ha az elmondottakhoz még hozzávesszük, hogy Ady után nem lehetett úgy írni verset és prózát, mint előtte, és hogy máig hat költőkre, írókra, versolvasókra és versértőkre, akkor nyugodt lélekkel vallhatjuk, hogy művészete forradalmi módon megújította a magyar stílust.

4. Egyáltalán nem tekinthető véletlennek, hogy Karinthy Frigyes az *Így írtok ti* című kötetben hat irodalmi paródiát „szentel” Adynak: négy verset (*Moslék-ország*, *Törpe-fejűek*, *Zápolya úr vallatása*, *Leköpöm a múltat*), egy Hatvany Lajossal folytatott „levelezést” (*Szemelvények Livius Tullius Atvany Lojzának . . . Levelezéséből*, amelyet bizonyos Hadibandy nevű ókori, elfeledett poétával folytatott, bevezetés és hat levél) és egy Hacsek és Sajó párbeszédet (*A Gangesz és a héjja*).

Karinthy az *Így írtok ti* második kiadásának előszavában arról tájékoztat, hogy az általa irodalmi karikatúrának nevezett műfaj „nem egy bizonyos művel foglalkozik, hanem egy bizonyos íróval, azzal, ami az íróban egyéni és döntő: a modorával, illetve modorosságával. *Torzkép*, humoros műfaj, mert nem azt nézi az íróban, ami benne szabályos és általában művészi, tehát szép, hanem ami benne különös és különlegesen egyéni, tehát torz; – de egyben *jellemrajz*, kritikai műfaj, meghatározza az író, az általában normálisan széptől való eltéréseinek fokát és minőségét . . .” Vagyis az irodalmi karikatúra torzkép és kritika egyszerre.

Bár való igaz, amit Karinthy az *Így írtok ti* keletkezéséről ugyanitt mond: „Írkáltam, egyre ritkábban ezeket a torzképeket, úgy, ahogy egy könyvnek vagy egy írónak szeszélyes sikere időszzerűvé tette, rendszertelenül és szempontok nélkül. Többnyire vicclapokban jelentek meg, szerkesztői ösztönzésre . . .”, mégis megállapíthatjuk, hogy említett írásaiban Ady stílusának jellegzetességeit – mind a belső, mind a külső formai újat – lényegében sikerült megragadnia és valóban hatásosan bemutatnia.

Hadd idézzem a *Hadibandy levele Atvany Lojzihoz* (2.) című részt; itt sorakoznak – természetesen torzítva, sűrítve és a humor magaslatára emelve – a fentebb említett (és nem említett) „adys” nyelvi-stilisztikai és egyéb eszközök:

„Felség, nagyjó társam a seholban,

viaskodó olvasások senkiségében robbant belém levéldöbbenete. Olvastam – olvasva elbűsult istenharag lagymadt át nemigazmagamon kicsit, nem mindig. Ámbár . . . ámbárok, sőt ámbázók régi mikéntjén bizonykodván keserves fohással, sok de-k csakugyanoknak a miértben, hogyanok hováznak semerrébe. Már ez így van, mifelénk. Most még megvárom, míg borbélyember lekaparja züllött búsmagam képét, aztán komóticipőt veszek és sietek Hozzád, kiben hogy-hogynem, hogynem-hogy, poétás akarások szerjeszerűségét vakkantom tilos erdők kanja.

A futár még nem jött meg villamos-izével – ó, be kár! be kár nagy duzzadásunkért!

Megvárom, aztán rohanok

Hadibandyd”

5. És vajon mostanában, az utóbbi évtizedekben beszélhetünk-e stílusváltásról, s ha igen, milyen stílusváltásnak vagyunk a tanúi?

Az ötvenes éveknek a lényegében stiláris egyhangúsága, sőt nemegyszer szürkesége, sematikussága után költészetünket – a hatvanas évek legelejétől napjainkig – az általános gazdagodás, a sokféle szín jellemzi – persze vitatható jelenségekkel is.

Ezúttal elhagyom annak a hat „alkotás”-, illetőleg „alkotó”-típusnak (1. Simon István és Váci Mihály. – 2. Illyés Gyula. – 3. Juhász Ferenc. – 4. Nagy László. – 5. Weöres Sándor. – 6. Tandori Dezső és Pilinszky János) a rövid bemutatását, amelyeket, illetőleg akiket – korántsem a véglegesség igényével és megengedve másfajta besorolást is – korunk stílusát illetően a legjellemzőbbnek véltem. (L. a *Tanulmányok a mai magyar nyelv mondattana köréből* című kötetben. Szerk. Rácz Endre és Szathmári István. Bp., 1977. 190–191.) A legfőbb nyelvi-stilisztikai vonásokat azonban felsorolom.

1. A szó- és kifejezőképeslet nagyarányú kitágulása. – Erre a legjobb példa Juhász Ferenc költészete (Juhász számtalan új, sajátos összetételt, képzett formát és szókapcsolatot, továbbá a mikroorganizmusoktól a galaktikáig vezető képeket, képsorokat hozott létre), de más-más módon gazdagodott a Nagy László, a Weöres Sándor stb. alkotótípus szókincse is.

2. A korábbiaktól elütő képek, képsorok. – Napjainkban az egyszerű, elemi képek mellett (sőt egy némely költő esetében: helyett) – amelyekben a kép és jelentés közötti egyszeri síkváltásról van

szó – a nagyon áttételes, gyakran szürrealista, úgynevezett komplex képek az uralkodók (I. részle-
tebben: Béládi Miklós: Modern költészet – magyar költészet. In: Érintkezési pontok Bp., 1974.
707–721, kül. 708–710). Vajon mit jelent, mi mindent „villant fel”, mely érzelmsíkok közt
vibráltatja a tudatot például a már-már szimbólummá növekvő „seb” Nagy Lászlónak egész valóját
kifejező versében: a *Seb a cédruson* című csodálatos kalligrammában? Az igazi „megtisztulást hozó”
költészettel találkozunk ebben a lélek legmélyére néző, nem mindennapi költeményben.

Másrészt „a mai líra képpalkotására a metaforák használatánál jellemzőbb az a mód, hogy konkrét, a
maguk tárgyi mivoltában is megálló valóságseleket telíti a költő szubjektív tartalommal, esetenként
szimbólummá is emeli őket, de csaknem mindig úgy, hogy ne veszítsenek tárgyiasságukból” (Vajda
András: Nyelvtud. Dolg. 18. sz. Bp., 1976. 37). Példaként Nagy Lászlónak a *Versben bujdosó* című
költeményét említhetjük.

3. A hangtani jelenségek nagyobb szerepe. – A mai költészetben lényegesen nagyobb szerepet
kapnak (természetesen nem mindegyik típusban egyenlő arányban!) a hangutánzó és hangulatfestő
szavak, a hangalakból származó szóhangulat, a hangszimbolika, az alliteráció, a rím, a hangismétlés
legkülönbözőbb fajtái, a szimultán verselés, a legváltozatosabb ritmusfélések stb. (I.: Fónagy Iván: A
költői nyelv hangtanából. Bp., 1959.; Szathmári István: A hangszimbolikáról. In: Népr. és Nytud. 1970.
67–83). Ha mindehhez hozzávesszük, hogy az ún. mondatfonetikai eszközök (hangsúly, hangerő,
hanglejtés vagy dallam, szünet, hangfekvés, hangköz stb.) – hiszen a vers a hangos stílus termékeként
elsősorban elolvasásra, szavalásra születik! – szintén jelentősebbé váltak, nem csodálkozhatunk
azon, hogy Weöres Sándornak, Nagy Lászlónak és másoknak oly sok versét megzenésítik, s nem egy
közülük ének, dal formájában válik közismertté.

A felsorolt hangtani eszközöknek, a köztük való hatásos válogatásnak, az e téren különösen fontos
változatosság célszerű érvényesítésének szinte a gyűjtőpéldája Weöres Sándornak az *Esti vendég* –
című – csupa dallam és zene – verse.

4. Az ún. extralingvisztikus (szó szerint: nyelven kívüli) eszközök előtérbe kerülése. – Talán a mai
ember bonyolultabb, zaklatottabb lelkivilága; a korábitól, a megszokott formáktól való eltérés
nagyobb vágya; a minden tekintetben hatásos kifejezőmód szüntelen keresése stb. hozta magával,
hogy a költők verseikben gyakran elhagyják az írásjeleket, a központosítást, valamint a kis- és nagybetűs
megkülönböztetést, hogy a legkülönbözőbb módon helyezik el a sorokat stb.; hogy matematikai és
egyéb képleteket is beépítenek műveikbe; hogy külsőleg: képben, kalligrammában is ábrázolják
mondanivalójukat; stb. Minderre kitűnő példa Nagy Lászlónak már említett *Seb a cédruson* és Weöres
Sándornak *Egerrágtá mese* című verse.

5. Ötödik jellemző vonásként említem meg a leginkább új és nagyon (nemeszser túlzottan!)
megszaporodott nyelvi játékokat, kísérleteket, ide értve a nyelvnek (benne a mondatnak) a felbomlását
is.

Béládi Miklós így vall a modern költészetről már említett munkájában. „A költészet többet akar
közölni a köznapi nyelven elmondhatónál, ezért lényegéhez tartozik a nehezebben megközelíthetőség,
a homályos fogalmazás, a kiszámíthatatlan logika. A teremtő képzetet újfajta működésével együtt jár a
hangsúly, az irracionális sugalmazás, a logikai kapcsolatok föllazítása, illetve átrendezése. A modern
költők köztársaságában új nyelvet beszélnek, a mondanivalót új szintaxis új logikája szerint formálják.”
Majd így folytatja: „A «konkrét költészet» művelője számára nem a nyelv a költői tartalom hordozója,
hanem egyfajta módon, vizuálisan és fonetikailag elrendezett «szóegyüttes». Ez a szóegyüttes *elvágya*
kapcsolatát a nyelv történetileg elfogadott jelentést közvetítő mezőjével, és új «nyelvet» teremt,
melynek mind a mondattana, mind pedig a jelentéstana nemcsak egyénileg más és más, hanem –
elvileg – naponta is változhat.” (I. h. 710–712; az én kiemelésem, Sz. I.)

Weöres Sándor – aki mint igazi formaművész tudatosan, sőt célratorőn és a legkülönbözőbb mó-
don kísérletezik a nyelvvel és stílussal – kitűnő példákat szolgáltat a következő efféle típusokra: a
hangokkal való kísérletezés (pl. *Hangcsoportok, Barbár dal*); – a szavakra, szintagmákra darabolódó
vers (pl. *Dob és tánc*); – a szavak szabálytalan átlépése egyik szófajból a másikba és a mondaton belül
a variációs lehetőségek felhasználásával szokatlan, sőt gyakran groteszk vagy éppen lehetetlen jelentés-
vonatokhozása (pl. *Téma és variációk*); – a szavak felbomlása (pl. *Egerrágtá mese, Meg-
mozdult szótár*); a mondat szabálytalanná válása, leegyszerűsödése (pl. *Kulij*); – a mondat „elburján-
zása” (pl. *Tizenegyedik szimfónia: Körséta*). (Mindezt I. részletekben említett dolgozatomban:
191–203.)

A mai költészet nyelvének, stílusának egyfelől gazdagságát, sokszínűségét, másfelől a kétségtelen buktatóit is figyelembe véve Béládi Miklóssal együtt vallhatjuk a következőket:

„A modern költészet paradoxona, hogy állandóan harcban áll a közmegegyezéssel nyelv elszegényített, a konvenció által költőietlenné tett jelentésével. A nyelvi logikához régi hagyományok kötnek bennünket; érthető, ha a költők nagyon feszélyeződnek az elkoptatott nyelvi konvenció szó- és jelentésanyagát. A költő azért joggal avatkozik be a jelölő és a jelölt viszonyába, hogy a nyelv új sugalmazásai számára teret nyerjen. Ugyanakkor nem vonhatja teljesen kétségbe a közlésszöveg érvényességét, mert ezzel magát a közlést tenné lehetetlenné. Nem teremthet merőben egyéni nyelvet, mert Eliot mondata alapigazságot fejez ki: a költészet egyik ember beszéde a másikhoz. . . . A modern költészet nagy szellemi és emberi vívmánya éppen abban ismerhető fel, hogy a líra a maga eszközeivel világossá tette: nem egy vagy két út létezik napjaink irodalmában, hanem a megközelítések sokasága. Nem az ortodoxiába zárkózó véglegesség, hanem az előretörésként a modern költészet létformája. Illyés Gyula ezt így fejezte ki a Preuves-nek adott nyilatkozatában: «Amelyet én nemcsak a holnapénak, hanem minden világrész költészetének érzek, azt hiszem, a szabadság és felelősség más-más oldalú, de mégis mindennél összeillőbb szárnyával fog új pályát kezdeni.»” (Érintkezési pontok 713, 714.)

6. Bár napjaink költői stílusa is változóban van, az szintén tény, hogy még nem bontakozott ki a maga teljességében, de egybevetve a Nyugat, illetőleg Ady stílusával, aligha kell megváltoztatnunk korábbi megállapításunkat, hogy tudniillik Ady és kora forradalmi módon megújította a költői nyelvet és stílust.

Szathmári István

A Babits-család származása

Tudomásunk szerint – és erre vall vezetéknevünk is – a Babits-ősök eredetileg horvátok voltak, s egykor az Adriai-tenger mellett elterülő Velebit hegyvidéken, a volt Lika Krbava vármegyében éltek. Valamikor a Tugomerich nemzetiséghez tartoztak, később azonban a Mogorovich nemzetségre olvadtak be. Ez a nemzetség a horvát történelemben bizonyos szerepet játszott, annak több tagja báni méltóságot is viselt. Midőn Kálmán királyunk Horvátországot és Dalmáciát az 1102. évben meghódította, a leigázott törzsek közül csak annak a tizenkét törzsnak, illetve nemzetségnek nemességét ismerte el, amely önként alávetette magát a magyar uralomnak. Ezek közé tartoztak elődeink is. Családunk a törökök elnyomulása miatt a mohácsi vész körül kénytelen volt elhagyni ősi fészket, s vagyona hátrahagyásával előbb Turopolje mezejére költözött, ahol tagja volt a horvát nemesi törzsszövetségnek, majd egy ideig a Varasd megyei Zagorje vidékén, Czoborcz nevű faluban tartózkodott. A XVII. század közepe táján a parasztlázadás után Magyarországra vándoroltak. A felkelés vezérének egyébként Babics Miklósnak hívták.

Az Országos Levéltárban fellelhető adatok szerint Babits Ádám és atyja, Mátyás 1719-ben a czoborczy szolgabíró előtt hét ottani nemes tanú vallomása alapján hiteles módon igazolta, hogy „régii Ármalista Nemes Emberek voltak az magok Curiáján”. Ők ekkor már a Vas megyei Váton laktak. Babits Ádám volt a fia I. János, akinek négy fia született. A legidősebb, II. János ügyvéd és földbirtokos a család győri ágának őse; fivére, György, az ispán a család hevesi ágának őse lett. A mi águnk valószínűleg Ferenctől származik, aki 1715-ben született Váton, és 1757-ben ugyanott is halt meg. A negyedik testvér, József Regölyön volt plébános, és 1765-ben hunyt el. Az 1754–55. évi országos nemesi összeírás alkalmával készült Vas megyei névjegyzékben két Babits nevű egyén is szerepel, akik mindketten váti lakosok, meg ármális nemesek voltak. Ugyanakkor Somogy megyében egy Babits János nevű egyén is igazolta nemességét.

Az I. világháború idején még megvolt birtokunkban az a hiteles pecséttel ellátott eredeti bizonyág-levél, melyet Somogy vármegye közönsége állított ki, s amely igazolta, hogy ükapánk, Babits Márton felsősegsdi lakos a Vas megyében élő nemes Babits családból származik, és mint ilyen rendelkezett mindazon jogokkal, melyek a nemeseket megillették. Ezt az oklevelet unokaöcsém, ifj. dr. Babits Sándor budapesti lakos 1949-ben kölcsönkérte tőlem. Sajnos, őt csakhamar váratlanul kitelepítették, mire családostul Kanadába disszidált, és a fontos okmányok nyoma veszett. Én annak idejében nem jegyeztem fel, hogy azt Somogy vármegye 1776-ban mely szám alatt állította ki, de mint volt megyei